

Tholf Fjeld forteller fra krigens dager

Så var det vårt rutinemessige og avslappede, kanskje til dels kjedelige liv i Hulkaleiren brått slutt. Nå var det hent det vi hele tiden måtte - og hadde regnet med. TYSKERNE VAR ETTER OSS. Hva hadde en flokk unggutter å stille opp med. Til dels både litt redde og nervøse. Mot den gang, kanskje verdens best utbygde, og helt sikkert verdens mest brutale krigsmakt.

Etter tre mnd. leieren, hadde vi opparbeidet oss en meget god kondisjon, friskt livsmot og en glødene fedrelandskjærlighet. Dessuten var kameratskapet helt intakt. Vi var en sammensveiset enhet som aldeles ikke aktet og overgi oss i første omgang. Vi var midt i hjertet av nedre Telemarks store skogområde. Vi hadde flere hundre tusen mål skogvidder og holde oss på, uten og trenge å "blotte" oss.

All forbindelse med våre sjefer i Porsgrunn var brutt, likeså våre forsyningskilder. Vi hadde kun oss selv og stole på. - - Nå gjaldt det å tenke og holde hode klart så vi ikke gjorde tabber. - -

Disse 14 dagene vi hadde tyskerne etter oss er vel de mest spennende dager i Hulkaleirens historie. Vi vil prøve og ta fram i minne hva som hente dag for dag, de første dagene.

Rømningsplanen var lagt opp på forhånd, men når sant skal sies, stoppet den vel i Reservedepoet ved Mjåvannseter. - -

Første etappe av rømmingen dit gikk greit. Vi hadde forholdsvis lite mat i depoet, vi skulde nemlig hatt en lastebil med proviant samme dag. Vi fikk med oss alt i depoet. Til og med et tungt spann med klorkalk til latrinebruk, slepte en intetanende gutt med seg innover i heiene. Det aller meste av våre private eiendeler fikk vi også med. Leirens radio, noen musikk instrumenter, en del kokekar o.s.v. blev gjemt i en av hyttene. Vi tok ikke sjansen, radioen kunne jo bli ødelagt under flukten.

Reservedepoet lå på sydsiden av Mjåvann, dit var det en snau times gange fra Hulka. Mjåvann består av to tjern, med et smalt, dypt sund imellom. Her var det lagt noen solide tømmerstokker som bro.

Disse tømmerstokkene blev hugget av og tatt vekk. Dette for og hindre Tyskerne, når de kom for og forfølge oss. Men det var enda noen som ikke var kommet over. De sprekeste klarte til nød og hoppe over. Verre gikk det med Drammen (en gutt fra Drammen). Han var blitt forsinket med sin tunge bær. Han hadde nemlig en hel sukkersekk på ryggen. For Drammen var saken klar, han måtte skulde over. Det var ikke annet og gjøre enn og prøve et kjempebyks. Fantastisk, han lander på rette siden, men så var det dette med balansen. Det går ikke, - - et plask, og der forsvinner både Drammen og sukkersekken baklengs på hodet i Mjåvann. Men Drammen gav seg ikke, han slapp aldri sukkersekken. Snart var de begge berget på land, på rett side. - - -

Hva nå? Vi viste ingen ting om hva som hendte bak oss. Guttene som tidlig om morgenen var satt ut som vakter på gården Fjeld var alle for lengst kommet. Da tyskerne inntok gården, var det en selvfølge at de måtte stikke av. --- ---

Tyskerne gjorde heldigvis den general tabbe at de gikk ut av bilene nede ved Fjeldbrua, sa. 500 m. fra gården. Derfra tok de krigsvern på Fjeldgårdene til fots. Hadde bilene derimot kjørt direkte opp på gården, hadde de sannsynligvis tatt oss på senga. Klokka var jo ikke mer enn vel 5 om morgenen.

Som tidligere nevnt hadde vi telefonvakt med sentralen i Rognsbro. Telefondamen både hørte og så, tyskerbiler kjøre forbi i massevis. Alarmen uteble ikke. - - - Skaugutta er henne stor takk skyldig.

Nettopp dette leddet var meget viktig. Dermed fikk vi noen minutter og rømme gården på. Slik at når Tyskerne kringsette gården var "fuglen" allerede fløyet, og takk for det.

En oppklaringspatrulje på 8 mann blev sent tilbake mot Fjeld for å sondere terrenget. -- Vi snek oss stille frem i terrenget for ikke og bli overrumplet. Halvveis ved Bjørndalen, skiller veiene seg. En går til Kallens Skott, og en går til Fjeld. Vi delte oss, fire mann på hver vei. Et støt i hornet, var tegn på at nu måtte de snu. Vi snek oss videre, speidet og lyttet. Vi var nå kommet sa. $\frac{3}{4}$ av veilengden mot Fjeld. Vi viste at for 4 - 5 timer siden var gården inntatt av Tyskerne.

Spenningen var meget stor. Vi listet oss opp bakkene mot Årmyrkollen. Første mann titter over bakkekammen. Hva ser han, jo der er tyskere - - Uten luer, og oppknepte i halsen. Det var varmt den dagen. - - - - Snu og fly, - - - På tiendelen av det normale var vi vekk. Det siste vi så, var at tyskerne gikk skuddklare i bakken. Igjen var vi heldige, vi møtte tyskerne på en bakketopp, med tett småskog. De tyske våpnene hadde ingen mulighet for å nå oss. Det blev ikke løsnet skudd mot oss. Vi anslo at patruljen av tyskere bestod av 12 - 15 mann.

Så gjallet hornet og ikke lenge efter traff vi resten av puljen, nå gikk det ganske tilbake mot Mjåvann. Vi vet ikke av hvilken grunn, men det var visstnok ikke bare vi som reagerte på det plutselige møte der ved Årmyrkollen. Faktum er at her snudde tyskerne første dagen. Tyskerne kom først inn i leiren dagen efter, da med to av naboene på Fjeld da med børsepipa i ryggen. Som gisler foran tyskertroppen. Tyskerne regnet med at Hulkalerien var bevæpnet. Noe den aldeles ikke var, heldigvis tror jeg vi kan si.

Som oppklaringspatruljen nærmet sig der guttene var hørtes et fryktelig hundeleven. Det var ikke bra og bli røpet på den måten. Det første som blev gjort etter vi kom frem var og få avlivet hunden. Det viste seg at eieren til hunden var sammen med en kammerat stukket av, da de hørte tyskerne komme. De ville på egen hånd prøve å ta seg over til Sverige. De blev begge arrestert av tyskerne, de satt fengslet til krigens slutt. Mens de aller fleste av de, som var under hjemmefrontens beskyttelse og kommando, før eller kom oss i sikkerhet hos Søta bror. En liten del av guttene fikk spesial oppdrag her hjemme.

Havresuppa i den 60 l. store kjelen var kokt og for det meste fortært, men det var nokk igjen. Klokka var nå over 12, dette var jo det første måltidet i dag, det smakte. Det vi nå viste var at vi hadde tyskerne 7 - 8 km. bak oss. Kanskje nærmere om de dro fort frem.

Det blev en alvorlig planlegging om hva vi skulle gjøre. Vi blev snart enige om at vi måtte prøve å komme oss over på den andre siden av Henneseidvannet. Henneseidvannet ble da en god stengsel for tyskerne. Vannet er jo over en og en halv mil langt, om det lå noen prammer på denne siden måtte de også taes over. Drog vi videre, 200 mann på en rekke, kunne jo tyskerne bare følge den opptråkkede sti. Vi delte oss opp i puljer og sprede oss ut i terrenget. Sa. 20 mann i hver pulje. Vi skulle samles ved en høy fjellkulle som lå i retning Henneseidvannet Hestefjell er navnet på fjellkollen. Etter vel en times forløp kom den ene flokken etter den andre frem til bestemmelsesstedet. Men da alle skulle vært gjemme, hadde leirsjefene inntrykk av at det manglet en del. - -

Manntallslisten blev tatt frem, og navneoppnop foretatt. Dette var siste gang manntallslisten blev brukt. Det var jo livsfarlig og ha en slik om den skulle komme i tyskernes hender. Listen blev derfor gravd ned der inne ved Hestefjell, og er vel for lengst blitt jord. Derfor har vi heller ikke nå ved 40 års jubileet noen konkret mannskapsliste over mannskaper som var i Hulkaleiren. Av den grunn kan vi heller ikke foreta noen skriftlig innbydelse, det ville være trist og uteglemme noen. Ved navn oppropet viste det seg at det manglet en pulje på ca.20 mann.

Vi sendte ut flere patruljer for og få tak i guttene, det lyktes til slutt. Vi var nå så langt fra leiren at her var ingen kjente. Guttene var kommet for langt mot syd. Det var bare så vidt vi fikk stanset dem. De var kommet helt på andre siden av noen høye fjell. Men heldigvis hørte de hornet, og situasjonen var reddet.

Fra Hestefjell til Fjellstranda ved Henneseidvannet drog vi i sluttet tropp, og var fremme ved ni tiden om kvelden. Guttene fikk ordre om pr. pram og ta sig over vannet, og så overnatte under noen store graner på Nestangen.

En patrulje på 6 mann, reiste tilbake til Høydalen for og høre om de viste noe om tyskernes invasjon av Kilebygda. Informasjonen fra telefonvakta kl. 5 om morgenen, sa jo lite om hva rassaen gikk ut på, eller hva omfang den hadde. Vi kom til Høydalen litt før midnatt.

En kar der hadde vært i Skien samme dag og kunne fortelle. Kilebygda var det en eneste røre. I hundrevis av tyske militære biler og motorsykler vrimlet over alt, med gestapo i spissen. Forhør og arrestasjoner var alt i full gang. Det var nettopp gutta på Skauen de skulde ha tak i. - - Ja, så viste vi det, det gjaldt å ta våre forholdsregler. Patruljen som var i Høydalen om natten drog tilbake til Sageidet. Her tok vi oss et par timers hvil. Som tidligere sagt skulde vi hatt et billass med proviant samme dag som tyskerne kom. Men forsyningslinjen med byen var brutt. Det nyttet lite og kappfly med tyskerne uten mat. Vi fikk prøve de gode Drangedøler om de kunne skaffe oss noe mat.

Tidlig neste morgen rodde seks mann Henneseidvannet til endes. Sa. ½ times roing, så en snau mil til fots, og vi var på Henneseid. Den gang var det ikke langt på nær den kommunikasjon bygdene mellom som det er i dag. Drangedalsveien

var jo ikke bygget. Ryktet sa at en av bøndene på Henneseid hadde sittet på Grini. Han var vi sikre på ikke var nasist. Vi fikk prøve ham først, og derfra orientere oss i materien som det heter. Spørsmålet lød som så. Du har kanskje hørt gutta, som har lagt inne på skauen i sommer. Jo han hadde hørt om dem. Så var spørsmålet om han kunne skaffe oss noe mat. Et brød eller måtte det bli råd med. Men hva var det til så mange.

Vi hadde tenkt vi måtte ha en ku, noe grønnsaker og et par tønner poteter. Er du gal, jeg har sittet på Grini, det tør jeg ikke ta sjans på. Jeg skrev en lapp hvor jeg sa med fullt navn at jeg hadde tatt kua om natta. Lappen skulle han ta med til forsyningsnemnda. Resultatet blev at vi fikk kua, noen av guttene gikk i gang med og grave poteter og å høste grønnsaker. Imens tok et par av oss en tur ned til kretsens kjøpmann, vi sa omtrent det samme til ham, at vi nå på andre dagen var jaget av tyskerne, og at vi hadde lite mat. Kjøpmannen sa at ham kvelden før med båten hadde fått ukerasjonen for Henneseid krets. Det var 250 brød, en kasse smør 36 kg, pluss en del andre varer.

“Nå får Drangedølene greie seg som de best kan noen dager, jeg lar skaugutta få det alt sammen”, sa kjøpmannen. Ikke lenge etter hostet og harket kjøpmannens lille generatorknott drevne lastebil på vei mot Henneseidvannet med en masse deilig mat. Etter kom Tobben leiende på en ku. Takket være Drangedølenes storsinn var matsituasjonen reddet for noen dager for oss.

Med det samme vi er inne på Drangedølenes storsinn er det noen flere jeg gjerne vil nevne. Vel er det så at vi av prinsipp ikke har nemt navn i dette skriv, men jeg kan ikke tro det kan skade noen om vi minnes Straumejentene for deres gjestfrihet. Det var jo der vi hadde tilhold når vi trang doktorhjelp etter at Hulka var rømt. Det hente faktisk en del ganger at vi trang doktorhjelp fra Drangedal. Det verste tilfelle var vel, da en av guttene i mørket en kveld rutsjet ut en flere meter høy fjellskrent og slo en tyristubbe inn i brystkassen. Det var meget stygt, og langt mer alvorlig enn vi i første omgang trodde. I nattens mulm og mørke kom vi oss ned til Henneseid. Her fikk vi ringt etter doktor. I mellomtiden blev vi servert nystekte vafler som smakte fortreffelig. Doktoren kom, karen blev omgående sendt til Søve. Etter at karen langt på høsten kom over til Sverige måtte han igjen på Sykehus. Svenskene gjorde grundig arbeide. Karen var nå snart all right igjen, men det var veldig vondt så lenge det varte. Skaugutta kunne jo ikke vise sig i bygda uten at nattemørke skjulte dem. Det var derfor ofte langt på natt, når vi vekket opp folket på Henneseid, jeg tror ikke det hente engang uten at jentene serverte oss nystekte deilige vafler og kaffeerstatning.

- - -

Jeg husker også godt den eldre trauste Vefaldbonden. Han hadde etter meget strev fått garvet sig en hud, og fått sydd sig nye flotte beksømstøvler. La en av guttene få dem, de trenger dem bedre enn jeg, var det han sa ved overrekkelsen. Dette var noen eksempler på hvordan Drangedals folket mottok oss Skaugutta. Jeg tror samtlige av dem jeg her nevt er døde nå. Men vi Skaugutta vil gjerne være med og hedre dem i vårt 40 års skrift.

Ellers takk til alle dere som ikke er nemt, men hjalp oss så godt.

Etter at båtlasten med mat, og kua til fots langs langsmed vannet var vi fremme ved Nestangen, gikk ferden i første omgang til Småfiskvann til Villheia. Hit kom vi ved middagstider. Her ble kua slaktet. Dette med og få avlivet kua tror jeg ingen hadde tenkt på. Som sagt hadde vi ikke noen skytevåpen i leiren på det tidspunkt. Men heldigvis stod det en igjen glemt slegge på veien til Småfiskvann. Som kjent dør selv store kuer av kraftige sleggeslag midt i pannebrasken. Så også her. Vi flådde først av et lår, kabbet det av, kuttet det opp og rett i lapskaus kjelen. Enda kua var ferdig slaktet, kokte det første kjøttet i lapskaus kjelen. Dette er vel den ferskeste lapskaus som noen gang er spist. Så vidt vi vet kom ingen til skade, men alle kytte og åt.

Det var det første måltidet i dag kl. 4 om ettermiddagen. Midt under måltidet blev det plutselig uro i flokken. Der stod plutselig våre sjefer fra byen. Milorg-sjef Bommen og forsyningssjef Assdal. De var strålende fornøyd over at vi hadde klart oss så godt unna tyskerne. De fortalte at de hadde brukt 1,5 døgn for å få kontakt med oss. Fremkomsten over Kilebygda var helt blokkert av tyskerne, der vrimlet det av tyskere over alt. De hadde måtte tatt sig frem over Ulefoss-Landsmarka, men også her hadde det vært mange forhindringer. De var blitt kontrollert mange ganger av tyskerne underveis. Men tvangsutsendte vedhuggere slapp til nød igjennom. Godseier Cappelens ved-biler gikk i stadig vedkjøring fra Laubugta, under en presenning på en varebil lå karene gjennom hele Landsmarka. Det var disse vedbilene som fra nå av skaffet oss det vi trang.

Jeg husker godt at Bommen gikk opp på en stor stein og holdt en tale til oss der ved Småfiskvann. Først ville han gratulere oss med seiren så langt. Vi måtte fortsatt holde sammen og være ytterst forsiktige og ikke ta unødige sjanser. "Friskt mot, levende skal de oss ikke ta", sa han blant annet.

Etterpå blev det holt et lengre samrådsmøte, nå sammen med våre øverste sjefer. Spørsmålet var, skulle vi rømme enda lengre unna, eller skulde vi bli i område her. Vi var nå sa. 1 mil fra Hulka. Vi bestemte oss for og bli i område her. Vår nye kommandoplass blev på Bømark. En fjellgård tilhørende godseier Cappelen. Familien som bodde på gården disponerte faktisk to bosteder, men var på Bømark da Skaugutta kom dit. Familien Deilaug viste også et storsinn av det sjeldne, familien flyttet rett og slett fra gården og lot skaugutta få overta det hele. Husene på gården var låve, lade, fjøs og stall. Et forholdsvis stort innhus, pluss et par andre mindre hus. Samtlige hus blev fylt til siste plass. Sa. 80 mann hadde tilhold her i snaue 2 mnd. Resten av gutta blev plassert i hytter eller staller rundt i området. Alle mann fikk tak over hodet. Vaktholdet rundt gutta blev nå enda strengere enn før. Heretter kom ikke et uvedkommende menneske inn i vårt område. Mannskaper på Hellsokken hadde vagt vestover mot øvre Drangedal, mannskaper på Bømark mot Landsmarka og Ulefoss. Kara i Pondalskilen mot Kilebygda og Henneseid. Det var kara i Pondalskilen som fikk i oppdrag å prøve og få tak i radioen. Radioen var jo nesten livsviktig for oss, vi måtte høre særmeldingene fra London. Vi hadde ordre om å være forsiktige og ikke ta noen unødige sjanser.

Vi diskuterte saken, vi kom til at vi ikke burde være mer enn tre mann på oppdraget. Vi drog avsted på formiddagen, hadde vel sa. 1 ½ times gange til Hulka. Men vi, hadde god tid, og gikk veldig forsiktig fram, ofte stopper, hvor vi bare speidet og lyttet. Vi regnet med å ha tyske patruljer i terrenget. Vi var kommet et godt stykke inn på Stimaråsene da det plutselig blir stopp. Vårt øye

hadde oppdaget noe som ikke var naturlig. Vi stod lenge bare og lyttet, men hverken så eller hørte noe mistenkelig. En listet seg fram for å undersøke, de andre holdt vakt. Ganske riktig har hadde tyskerne vert. Det hang nemlig en hvit papirstrimmel på en gren og på bakken lå en firkantet papirlapp. Det var papirhåndklær fra sanitetsleiren vår på Grønnmyr. Mannen som tyskerne brukte som kjentmann og gissel etterfortalte hva som hadde foregått.

Den 9. august, dagen etter selve rasiadagen blev han og en annen kar fra en av Fjeldgårdene, truet av tyskerne inn i leiren. De gikk begge hele tiden med borsepipa i ryggen, alltid foran den tyske patruljen. Dette holdt de på med i flere dager. Tredje dagen fortsatt tyskerne med patruljer videre inn i skogene med leiren som utgangspunkt. Det var nå tyskere fant Sanitetsleiren vår, hvor vi hadde en masse papirhåndklær. Disse tok tyskerne med seg og brukte til veivisere. Når patruljen gikk innover i skogen hengte de papirstrimler på grener. I veikryss la de et helt papirhåndkle. Dette var for ikke og gå seg ville som det heter. På tilbakeveien tok de alt papiret med seg.

Vi hadde altså en framme for og undersøke dette med papirlappene vi så. Karen skjønnte med en gang at her hadde tyskerne vært. Etter det vi nå vet var tyskerne den dagen innenfor, og kom frem til Moen i Høydalen. Men hva ser vi, karen trekker ned buksa og setter en skikkelig "Husmann" på tyskernes veiviser. Etter som "veiviseren" fortalte blev tyskerne aldeles rasende over dette og lofte om at hvis de fikk tak i vedkommende skulde han ikke bli skutt i første omgang, men pines ihjel. Det blev det nå heldigvis ikke noe av. Ferden videre mot leiren gikk uten flere avbrytelser. Vi gikk en omvei og kom frem på åsryggen nord for leiren. Vi snek oss frem på åsryggen og tittet nedi leir 2. Denne ligger på nordsiden av Kroktjern. Her var det stille og rolig, vi kunne ikke oppdage noen tyskere her. Derimot i leir 1 på den andre siden av Kroktjern var det en god del tyskere, hvor mange kunne vi ikke konstatere. Vi trakk oss tilbake for å diskutere situasjonen. Personlig var jeg inne på å oppgi og få tak i radioen denne gang. Men nei, en av kara forpliktet sig på at han reiste ikke tilbake uten radioen og fela. Vi blev enige om og prøve. To mann til utkikk og vagt, den tredje skulle hente sakene. Vi lå en god stund og speidet. I leir 2 var det fortsatt helt stille og rolig, vi blev enige om at her kunne det ikke være noen tyskere. Hva foregår på den andre siden av vannet. Tyskerne trekker sig tilbake fra vannet og legger til og hvile inne på åsen.

Igjen hadde vi "tur". Dette var spennende, gikk det bra? Gutten ålet seg ganske sent i ly av busker og forhøyninger ned lia. Om ikke så alt for lenge var han ved hytta hvor radioen og fela skulle være. Var de fortsatt der? Han ligger en god stund og lytter - - så et par dunk i hytteveggen. Ingen reaksjon, han sniker seg inni hytta. Sakene var på plass.

Spenningen var ulidelig stor, slik at når det hele var over var vi alle dy gjennomvåte av svette. Så samme vei tilbake. Nå var det enda verre og åle seg fram. Radioen og fela måtte ikke ødelegges.

På andre siden av Kroktjern var det ingen reaksjon. Tyskerne tok visstnok sin "vel fortjente" middagshvil. Den unte vi dem godt. Ålingen gikk seint, men etter uendelighet av tid, det syntes i hvert fall vi som lå på toppen. Endelig var han i sikkerhet oppe på åsen. Turen tilbake til Pondalskilen gikk bra, uten noen kollisjoner med tyske patruljer.

Etter som vi nå vet holdt tyskerne på en 14 dagers tid inne i skogen. Tyskerne var visstnok aldri over vassdraget som går fra Henneseidvannet og ned gjennom Landsmarka. Gården Fjeld blev beslaglagt. Alt av innbo og løsøre blev kjørt til gestapoleiren i Larvik. Dyrene på gården ble for det meste stående igjen på gården. En gris og noen høns slaktet tyskerne og tok med seg. - - - En av mennene som tyskerne truet til å følge seg til skogs, arresterte de som takk for hjelpen. Etter en ukes tid blev han imidlertid sluppet fri igjen. Han og hans kone fikk ordre om og fore og passe de beslaglagte dyra på Fjeld. Derfor var de igjen værende dyra i fin form da frigjøringen kom våren 1945. Utpå vinteren var det tysker patruljer inne i Hulkaleiren, de brant nå samtlige hytter.

Tiden gikk, vi var kommet ut september. Sommerens varme var slutt. Det var gått over til høstvær, til dels gråvær, rått og surt. Alt vi hadde av klær, var for det meste sommerklær, tynne og til dels utslitte. Særlig skotøy var det dårlig med. Etter 3 - 4 mnd. flittig bruk var alt nærmest utslitt. - En god del blev skaffet, det skulle meget til, vi var alltid i manko. - -

Tanken på hvordan fremtiden skulle bli kom ofte fram i guttas samtaler. Blir vi nødt til å overvintre her ute i skogen? Våre husvære var ikke vinter-hus. De fleste uten ildsteder, åpne og trekkfulle. Det så ikke riktig lyst ut. Vi fikk fortsatt den mat vi trang, men forsyningene var blitt mer sparsomme nå etter russiaen. Det var dette og få forsyningene frem til gutta som var verst. Kontrollen etter veiene var nå langt strengere. All transport gikk nå over Landsmarka, pluss en god del fra Drangedal.

Men gutta så realiteten i øynene, det var ingen vei tilbake. Så fort noen av gutta viste seg hjemme, ble de snappet opp av tyskere eller politiet.

Humøret var fortsatt bra, alt gikk etter omstendighetene meget bra. Håpet i bakgrunnen om at vi skulle få komme over til Sverige hjalp nok godt. En kveld først i sept. kom det ordre om at alle mann skulle samles oppe på Bømark. Her fikk vi høre at Svenske billetten var ordnet. Bravo. Hurra - Hurra. Dagen for avreise, eller på hvilken måte vi skulle reise fikk vi ikke rede på. Det strengeste taushetsløfte blev tatt av samtlige. Det gikk en ukes tid før den første puljen på 25 mann fikk dra. Den 11. sept. kl. 1/2 3 om natten kjørte den første pulje fra Laubugta med kurs for Porsgrunn. En meget spennende reise var begynt, men reisen blev så forskjellig for oss at den kan vi ikke ta med her.